

กฎแห่งความซับซ้อนและสัมพัทธ์

ก่อนที่จะศึกษาวิเคราะห์ความคิดของเคยาร์ตต่อไปอีกเป็นอันมากนั้น ผู้เขียนใคร่ขอยกคำพูดของเคยาร์ตมาเป็นประเดิมไว้แต่เบื้องต้นก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์วิจารณ์ต่อไป เคยาร์ตแสดงทรรศนะเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนที่ศึกษางานของเขามีอิสระเต็มที่ในการทำความเข้าใจและตีความ หรืออีกนัยหนึ่งระบบของเขาเป็นระบบเปิด พร้อมทั้งจะเป็นฐานรองรับโครงสร้างความคิดของทุกคนที่พยายามจะไต่หาเอกภาพแท้จริง สุกท้ายของความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทั้งหมด

ข้าพเจ้าทราบเป็นอย่างดีว่าข้าพเจ้าเป็นเพียงผนังสะท้อน บ้างที่ถู้ออกจะรุนแรง สิ่งซึ่งคนอื่น ๆ รอบ ๆ ข้าพเจ้ากำลังคิด ข้าพเจ้าไม่ไขและไมหวังที่จะเป็นผู้ตั้งกฎ, จึงรับไปจากข้าพเจ้า เหาที่ท่านพึงใจ และวางโครงสร้างของท่านขึ้นเอง

ผู้เขียนเห็นความจำเป็นในทรรศนะเช่นนี้เป็นอันมาก เพราะงานนิพนธ์ของเคยาร์ตมีไม่ใช่น้อย อาจกล่าวได้ว่าเคยาร์ตเขียนสักเท่าไรก็ยังไม่จุใจในการอธิบายสิ่งที่อยู่ในใจอันแท้ของตน เมื่อเป็นเช่นนี้ใคร ๆ ที่ศึกษา

Teilhard de Chardin, Letter of 1 January, 1954, quoted in N.M. Wildiers, An Introduction to Teilhard de Chardin, trans. Hubert Hoskins (New York: Harper & Row, 1968), p. 112. "I am very much aware that I am just a sounding-board which reflects only more strongly what others around me are thinking. I neither am nor wish to be a preceptor. Take from me what you please, and build your own structure."

งานของเคย์อาร์คก็อาจหยิบยกส่วนต่าง ๆ แห่งงานนิพนธ์ที่นับมาอ้างอิง
เขาหาความเห็นของคนใดทั้งนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดสำคัญ ๆ
ของเคย์อาร์คเช่นเรื่องโอเมกา (Omega) อันตกาล (Eschatology)
การบรรจบเขาหากันของมนุษยชาติ ล้วนแล้วแต่เป็นรหัสนิยามทั้งสิ้น
การที่ความจริงกระทำไคหลายแงหลายมุม สุกแต่ความปรารถนา

ความคิดพื้นฐาน

ทุกสิ่งทุกอย่างในเอกภพตั้งแต่อนุภาคปฐมไปจนถึงมนุษย์ล้วนมี
โคมหนาแห่งสัมปชัญญะอยู่ภายในทั้งสิ้น สสารและจิตไมไซสสารสองประเภท
ที่แยกจากกัน หากแต่สสารนั้นโดยหลักการที่แท้ก็คือสสารสัมปชัญญะ
(conscious matter) หรือจิตสสาร (psychic matter) นั่นเอง
เพียงแต่ความมั่นคงของการองศาแห่งความซับซ้อนมากถึงระดับที่จะฉายตัวมันเอง
ให้ปรากฏเป็นสัมปชัญญะได้ ทั้งนี้ จึงมีปฏิภาคส่วนตรงแห่งการตอบสนอง
กันไค (correspond) ระหว่างความซับซ้อนของสสารและการฉายออก
ของสัมปชัญญะ สมองของมนุษย์เป็นตัวอย่างอันดีของปรากฏการณ์นี้

ความหมายของข้อบ

ก. ความหมายของความซับซ้อน (Complexity)

เคย์อาร์คใช้ความหมายของความซับซ้อนในรูปของการรวมกัน
(Combination) แต่ไมไซสก็กล่าวรวมกันอยู่เหมือนกองทราย
และก็ไม่ไซสซ้ำ (Repetition) เหมือนอย่างที่พบในการตกผลึกของ

Teilhard de Chardin, Man's Place in Nature, trans.

Rene Hague (New York: Harper & Row, 1966), p. 20.

สารต่าง ๆ หากแต่เตยาร์คหมายถึงการรวมกลุ่มของสิ่งย่อย ซึ่งคุณสมบัติของมันนั้นจะต้องผูกพันรวมกันในจำนวนตายตัวภายในวงขอบที่แน่นอนและกำหนด ทั้งนี้โดยไม่ว่าหนึ่งถึงว่าเนื้อสารของสิ่งย่อยนั้นจะมากหรือน้อยเพียงไร จะมีการเพิ่มอย่างการซ้ำตั้งในการทดสอหรือการรวมกันอย่างกองทรายหรือไม่ก็ตาม เช่นอะตอม โมเลกุล เซล เป็นต้น กล่าวโดยรวบรัดก็คือสักแต่ว่าวางเรียงกัน (Juxtaposition) ยังไม่ใช้ความซับซ้อน หากแต่ต้องมีเอกภาพ มีศูนย์กลางรวม (Centred Units) ดวงดาวจึงไม่ดีว่ามีความซับซ้อนที่จะเรียกได้ว่าเป็นความซับซ้อนของตัวเอง เช่นเดียวกับที่กองขยะไม่มีความซับซ้อนเป็นของตัวเองทั้งหมด แต่ในตัวอย่างของอะตอมนั้นจะแลเห็นได้ว่าประกอบควยอนุภาคย่อยที่มาอยู่รวมกันโดยมีคุณสมบัติแสดงออกรวมกันตายตัวภายในวงขอบของตนเอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการฉีกทั้งหมด (The Closed Whole) เป็นหนึ่ง ในส่วนของโมเลกุลก็เช่นกัน เพียงแต่เพิ่มการซ้ำหรือในบางครั้งก็การรวมกันเข้าไปควย อาจเป็นอะตอมชนิดเดียวกันเกาะกลุ่มกันมากเข้าหรือต่างชนิดกันเกาะรวมกันก็ได้ สำหรับเซลล์นั้น "ความซับซ้อน" นี้ก็ยิ่งมากขึ้น และยังเป็นภวนต์ (being) ที่สูงขึ้น ๆ จากสัตว์เรื่อยมาจนมนุษย์ ความซับซ้อนนี้ก็ยิ่งทวีขึ้นทุกที ความซับซ้อนในความหมายดังนี้ เตยาร์คเรียกว่าความซับซ้อนแท้จริง (True Complexity) ส่วนการซ้ำหรือการสักแต่ว่ามารวมกันนั้นเรียกว่า ความซับซ้อนเทียม (False Complexity) °

ข. ความหมายของสัมปชัญญะ (Consciousness)

เตยาร์คให้ความหมายสัมปชัญญะว่าเป็นการชี้บ่งถึงเรื่องของจิต (spirit) ทุกชนิด ตั้งแต่รูปแบบเบื้องต้นที่สุดของสัญชาตญาณภายในอันจินตนาได้ ไปจนถึง (perception)

ปรากฏการณ์ของมนุษย์ที่มีความคิดแห่งการใคร่ครวญ (Reflective Thought)
โต เมื่อเป็นเช่นนี้แม้แต่สัญชาตญาณในสัตว์ก็นับว่าเป็นสัมปชัญญะใน
ความหมายของเดยาร์ค

ข้อที่ควรสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ มนุษย์เท่านั้นที่มีการใคร่ครวญ
สัตว์ไม่มี "สัตว์รู้ แต่มันไม่อาจรู้ใคร่ครวญ"^๒ การใคร่ครวญจึงเป็นสมบัติ
เฉพาะของมนุษย์ เป็นสิ่งเดียวที่หาใหม่มนุษย์เหนือสัตว์ "ถ้าเราหวังที่จะจัดการ
ปัญหาเรื่องความเหนือกว่าของมนุษย์ต่อสัตว์... ข้าพเจ้าเห็นเพียงทางเดียว
แห่งการกระทำดังกล่าว... การใคร่ครวญ"^๓ นั่นก็คือมนุษย์และรูวาคานุ

ค. ความหมายของตัวกฎ

กฎนี้เป็นที่รู้จักกันในวิทยาศาสตร์ แต่เรียกว่า กฎของเดยาร์ค
(Teilhard's Law) มีดอยแกลงไว้ว่า

"ทุกครั้งของโครงสร้างที่รวมกัน [ของสสาร] มากขึ้นและก็ขึ้น
ยอมมีการลงรอยกันกับการพัฒนามากขึ้นของสัมปชัญญะ"^๔

Teilhard de Chardin, The Phenomenon of Man, trans.

Bernard Wall (New York: Harper & Row, 1965), p. 57,

^๒ Ibid., p. 165. "Admittedly the animal knows. But it
cannot know that it knows."

^๓ Ibid., pp. 164 - 165. "If we wish to settle this
question of the superiority of man over the animals... I can only
see one way of doing so..., reflection."

^๔ Ibid., p. 60. "Every time a richer and better
organised structure will correspond to the more developed
consciousness."

"องศาแห่งความเข้มข้นของสัมปชัญญะแปรผันเป็นปฏิภาคส่วนกลับกับความไม่ซับซ้อนของส่วนประกอบของมวลสารซึ่งควบข้านอยู่โดยสัมปชัญญะนั้นเอง"^๑

"สัมปชัญญะย่อมจะสมบูรณ์มากขึ้นและมากขึ้นด้วยความกลมกลืนกับโครงสร้างของมวลสารที่รวมกันได้ก็ขึ้นและมากขึ้น"^๒

"การเพิ่มของสภาวะสังเคราะห์ [ความซับซ้อน] แห่งสารพวกพิงไปถึง...การตอบสนองที่เพิ่มขึ้นของสัมปชัญญะสำหรับส่วนนั้น ๆ ที่มีการสังเคราะห์"^๓

อธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ ก็คือ ยิ่งสารทวีสภาพความซับซ้อนมากขึ้นเท่าไร สัมปชัญญะก็จะยิ่งฉายให้ปรากฏออกมาได้มากเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ก้อนหินคูประคุดไร สัมปชัญญะ ทั้งนี้ก็เพราะความซับซ้อนของมันมีองค์ประกอบจะอ่อนเต็มที่ จึงเป็นเหตุให้สัมปชัญญะนั้นไม่อาจฉายให้ปรากฏออกมาได้ ซึ่งก็นับว่าเป็นความกลมกลืนกันก็อยู่ เพราะสภาพโครงสร้างของก้อนหินไม่ว่าจะมีความซับซ้อนเท่าใดนัก ย่อมจะลงรอยกับการไม่สับสนพัฒนา

^๑ Ibid., "The degree of concentration of consciousness varies in inverse ratio to the simplicity of the material compound lined by it."

^๒ Ibid., "a consciousness is that much more perfected according as it lines a richer and better organised material edifice."

^๓ Ibid., "The increase of the synthetic state of matter involves... a corresponding increase of consciousness for the milieu synthesised."

ของสัมปชัญญะซึ่งเป็นโคมหน้าภายในจนคุประจโรสัมปชัญญะ แต่ในมนุษย์
ซึ่งมีสภาพซับซ้อนสูงสุดในสายวิวัฒนาการ สัมปชัญญะจึงฉายออกโดย่างเต็มที่
มากกว่าวันก่อน ๆ คือมากกว่าสิ่งมีชีวิต พืชและสัตว์ทั้งปวง กล่าวโดย
สรุป กฎนี้แสดงลักษณะสำคัญ ๒ ประการคือ

๑. ตลอดระยะเวลาของวิวัฒนาการ สสารย่อมมีโอกาสและแนว
โน้มที่จะเพิ่มพูนความซับซ้อนของมันได้

๒. สัมปชัญญะของสสารหรือองค์ประกอบใด ๆ ย่อมปรากฏขึ้น
ตอบสนอง (Correspond) การเพิ่มขึ้นแห่งความซับซ้อนของเนื้อสารนั้น

บทบาทของกฎแห่งความซับซ้อนและสัมปชัญญะในวิวัฒนาการ

เซอร์ จูเลียน ฮักซ์เลย์ เขียนไว้ในหน้าของ The Phenomenon
of Man ความว่า

วิทยาศาสตร์หลายต่อหลายสาขาล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นว่า
เอกภพทั้งหมดนั้นอาจพิจารณาได้ว่าเป็นขบวนการอันมหึมา
ขบวนการแห่งการแปรสภาพ เพื่อไคมาซึ่งระค้นใหม่ของความ
มีอยู่ และการรวมกลม ซึ่งอันที่จริงยอมเรียกได้ว่าเป็นการเกิด
หรือวิวัฒนาการ

Sir Julian Huxley, "Introduction," The Phenomenon of
Man, p. 13. "The different branches of science combine to
demonstrate that the universe in its entirety must be regarded
as one gigantic process, a process of becoming, of attaining new
levels of existence and organisation, which can properly be
called a genesis or an evolution."

เดยาร์คเองก็มองเช่นนี้ แต่มองลึกไปกว่า และชัดเจนยิ่งกว่า ว่า "วิวัฒนาการคือทางขึ้นไปสู่สัมปชัญญะ"^๑ และ "วิวัฒนาการจะเป็นอื่นไปไม่ได้นอกจากการเจริญเติบโตอย่างไม่ขาดสายของพลังงานแห่งจิต (Psychic Energy)"^๒ ทุกอย่างอยู่ในกระแสแห่งวิวัฒนาการทั้งสิ้น ไม่มีสิ่งใดหยุดนิ่งคงที่ เอกภพก้าวหน้าไปสการฉายให้ปรากฏออกซึ่งสัมปชัญญะอันสมบูรณ์ที่สุด การเพิ่มขึ้นแห่งความซับซ้อนซึ่งยาวนานไปกับความก้าวหน้าสมบูรณ์ของสัมปชัญญะ แสดงออกให้เห็นตั้งแต่ระดับหน่วยต่ำกว่าอะตอม (Subatomic Units) ไปสู่อะตอม จากอะตอมไปสู่อินทรีย์สาร ไปสู่โมเลกุลแห่งอินทรีย์สาร จนถึงที่สุดถึงหน่วยต่ำกว่าเซลล์ (Subcellular Living Units)^๓ แล้วก็มาถึงเซลล์ ชีวิตหลายเซลล์ สัตว์ที่เริ่มมีระบบประสาท มนุษย์คิดคำนวณ จนถึงปัจจุบันถึงกลุ่มสังคมที่มีอารยธรรมตามลำดับในที่ที่สุด

ขอนาสังเกตของบทบาทแห่งกฎนี้ในวิวัฒนาการตามทรรศนะของยูเชียน เห็นจะได้แก่ลักษณะที่เป็นมูลบท เดยาร์คเลือกกฎนี้เป็นมูลบทในความคิดเรื่องวิวัฒนาการของเขา เพราะเป็นสิ่งที่สังเกตได้ ปรากฏให้เห็นจริง

^๑ Ibid., p. 258. "...evolution is an ascent towards consciousness."

^๒ Ibid., p. 143. "...evolution would fundamentally be nothing else than the continual growth of this 'psychic' or 'radial' energy."

^๓ หมายถึง โมเลกุลหรือกลุ่มโมเลกุล ที่สามารถเพิ่มจำนวนให้แก่ตัวเองโดยควายการแบ่งตัวเอง (Self Duplication) เช่น ไวรัส

เราจะเห็นว่า เป็นปรากฏการณ์สากลที่สิ่งหนึ่ง ถ้ามีความซับซ้อน (ในความหมายอย่างเตยาร์ค) มาก ก็มักจะมีสัมปชัญญะมากและสมบูรณ์ควย ในทางกลับกันก็อาจอธิบายให้เห็นจริงได้ ลักษณะที่ดีของมูลบทนั้นคงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป และกว้างขวางพอจะวางรากฐานแห่งความคิดอื่น ๆ ต่อไปได้ กฎแห่งความซับซ้อนและสัมปชัญญะมีลักษณะทั้งว่านี้ค่อนข้างก็ มูลบทของเคสการ์ตส์ แม้จะเป็นที่ยอมรับแต่ก็แคบจนสร้างอะไรต่อไปได้ ของสปีโนซา แม้จะกว้างแต่ก็สุดจะยอมรับ หลายต่อหลายคนก็เริ่มตนจากความคิดที่เลื่อนลอยหรือการตรึกตรองราวกับเทพนิยายของลมเหลวมาแล้ว แต่เตยาร์คเลือกจากความเป็นจริงในโลกที่เห็นได้จริง จึงนับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี แต่ถึงกระนั้นก็มีปัญหาและข้อวิพากษ์หลายประการที่เตยาร์คจำเป็นต้องตอบ มิฉะนั้นมูลบทนั้นก็ไร้ค่าและลมเหลวเหมือนระบบอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์แห่งความคิดอันยาวนานของมนุษยชาติ

ก. สสารและจิต

ความเห็นในเรื่องสสารและจิตของเตยาร์คไม่ใช่ทวินิยม "สสารและจิตไม่ใช่สิ่งที่ตรงกันข้ามกันราวกับสองสิ่งที่แยกจากกัน ราวกับสองธรรมชาติ แต่เป็นทิศทางสองทิศของวิวัฒนาการในโลกนี้" "ทิศทางอย่างไร ? เตยาร์คตอบในตอนต่อมาว่า "ทุกวันนี้ในโลกอยู่ที่ไหนสักแห่งบนพื้นโลกซึ่งเริ่มจากเงามืดไปหาแสงสว่าง...ถ้ามันก้าวต่อไปข้างหน้าจะพบสิ่งที่ดีและทุกสิ่งก็คือจิตสำหรับมัน แต่ถาตถกกลับลงมามันจะ

^๑ Teilhard de Chardin, Science and Christ, trans. Rene Hague (London: Collins, 1968), p. 51. "Matter and Spirit are not opposed as two separate things, as two natures, but as two directions of evolution within the world."

ไม่พบอะไรเลยบนทางสายนั้น นอกจากความชั่วร้ายและสสาร"^๑ พิจารณา
คำพูดของเคอาร์ทในตอนนี้เราจะคงไม่เข้าใจผิดไปว่าเคอาร์ทเหยียดหยาม
สสารเป็นสิ่งที่หนักที่ไร้ชีวิต (Dead Weight) และเป็นภาพลวง (Illusion)
เหมือนนักปรัชญาในสมัยสโกลาสติก ทิศทางขึ้นและลง ๒ ทิศนั้นถ้าก้าวไป
ข้างหน้า 'ไปหาแสงสว่าง' ก็หมายความว่าถึงการทวีความซับซ้อนมากขึ้นของ
สสารสัมพันธ์ก็ย่อมปรากฏมากขึ้นเป็นเงาตามตัว จนถึงที่สุดสัมพันธ์จะ
ฉายออกใสสมบูรณ์สุด แต่ถาตกกลับลงมา 'สู่เงามืด' ก็หมายความว่าความ
ซับซ้อนอันน้อยที่ไม้อาจยังผลให้สัมพันธ์ปรากฏออกมาได้ ควบคู่กับไร
สัมพันธ์ สิ่งที่เกิดขึ้นจึงมีแต่สสาร คำอธิบายที่จะช่วยให้เข้าใจยิ่งขึ้น
ก็คือเคอาร์ทถือว่าสสารและจิตเป็นเพียง ๒ แงของปรากฏการณ์เดียวกัน
ในขั้นอันติมะสสารและจิตเป็นสิ่งเดียวกัน แต่ไม่ใช่อย่างพวกลัทธิอติ
ปรากฏการณ์นิยม (Epiphenomenalism) ซึ่งถือว่าจิตเป็นผลพลอยได้จาก
ความซับซ้อนของสสาร สำหรับเคอาร์ทนั้น "ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นมา ตาม
ว่าไม่ใช่จิต อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการเตรียมที่แสนไกลเพื่อจิต สสารเพื่อจิต"^๒

^๑ Ibid., "Every being in the world stand somewhere on the
slope that rises up from the shadows towards the light. ...If it
goes forward, it meets the good: everything is Spirit for it.
If it falls back, it meets nothing on its road but evil and matter."

^๒ Teilhard de Chardin, Vision of the Past, quoted in
Emile Rideau, Teilhard de Chardin: A Guide to his thought, trans.
Rene Hague (London: Collins, 1967); p. 81. "Everything becomes,
if not spirit, at least a distant preparation for, 'matter' for,
spirit."

เตยาร์คเรียกสสารว่าสิ่งภายนอก (The Without หรือ Exteriority) และเรียกจิต หรือสัมปชัญญะว่าสิ่งภายใน (The Within หรือ Interiority) จากกฎแห่งความซับซ้อนและสัมปชัญญะจะเห็นได้ว่า สิ่งภายนอกและสิ่งภายในนั้นคู่ขนานกันไป แต่ลักษณะขนานนิยม (Parallelism) ของเตยาร์คมิได้แสดงทวิภาวะของจิตและสสาร เพราะเหตุว่าในภวันตภาพ (Entity) ใด ๆ ย่อมมีทั้งระดับแห่งโครงสร้างเชิงสสาร (Material Structure) และระดับโครงสร้างเชิงสัมปชัญญะอยู่ในตัวของมันแล้ว ถ้าพูดให้ชัดตามส่วนอย่างเตยาร์คก็ตองว่ามีทั้งแง่แห่งฟิสิกส์-เคมีภายนอก (Exterior Physico-Chemical Aspect) และแง่แห่งชีวิตสัมปชัญญะภายใน (Interior Vital-Conscious Aspect) นี้เองที่เตยาร์คเรียกว่าเป็น ๒ แง่ของปรากฏการณ์เดียวกัน ความคิดเช่นนี้อาจคลาดคล้ายคลึงกับสารของ สปิโนซาซึ่งมีสองคุณลักษณะ (เท่าที่มนุษย์รู้ได้) คือการกินที่และความคิด แต่ก็เพียงคล้ายทว่าไม่เหมือน เพราะสำหรับสปิโนซานั้น การกินที่และความคิดเป็นคุณลักษณะที่เรามองเห็นสารคนละแง่ และเป็นการมองทั้งหมด กล่าวคือ ในขณะที่เรามองสารในแง่ของการกินที่ สารทั้งหมดก็เป็นวัตถุ ตรงกันข้าม ถ้ามองในแง่ของความคิด สารทั้งหมดก็เป็นจิต เอกนิยมโตงสุดเช่นนี้ไม่มีในความคิดของเตยาร์ค แม้เตยาร์คจะถือว่าสสารและจิตเป็นสิ่งเดียวกัน หรือเป็นคนละแง่ของปรากฏการณ์เดียวกัน แต่ก็เป็นกระบวนการของความ เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากสสารไปสู่จิต สสารและจิตเป็นส่วนต่อเชื่อม (Connected Part) ในปรากฏการณ์เดียวกัน สสารเพื่อจิต ลักษณะความคิด ของเตยาร์คนั้นมีกระบวนการแห่งการแปรสภาพ (Process of Becoming) หรือการเกิด (Genesis) เป็นหัวใจ ถ้าเตยาร์คจะมีส่วนเหมือนใครสักคน หนึ่ง ในการมองสสารนั้นน่าจะเป็นแบร์คของ ชูกลาวว่า "สสารจะเป็น อื่นไปไม่ได้นอกจากจิตที่หลับไหล" ๑

^๑ Henri Bergson, *La vie et l'Oeuvre de Ravaisson*, in *La pensee et le Mouvant* (Paris: Alcan, 1934), p. 305. "Matter cannot be anything but dormant spirit."

อย่างไรก็ดี ยังมีปัญหาสำคัญที่จะต้องพิจารณากันต่อไปอีกประการหนึ่ง คือปัญหาความเป็นมาของสสารและจิตหรือสัมปชัญญะ สสารมาจากไหน สัมปชัญญะมาจากไหน เคยอาร์คเองไม่พยายามที่จะตอบปัญหาเมตาฟิสิกส์เหล่านี้ ดังปรากฏในคำนำของ The Phenomenon of Man และในอีกหลายแห่งของ หนังสือเล่มเดียวกันนี้ เช่นการกล่าววากาลเวลาทำให้เกิดของว่างอันสับสน ไม่ได้ในขั้นตอนแห่งการวิวัฒน์ "สิ่งต่าง ๆ นั้น "เมื่อเรามองย้อนหลัง ไปยังจุดเริ่มต้นของมัน ก็มักจะพบว่าจุดเริ่มต้นนั้นหายไปจากสายตา ถูกทำลาย หรือไมอย่างนั้นก็ถูกลืมเสียจนหมด"^๒ เคยอาร์คบอกว่า "เมื่อมองย้อนหลัง ดูเหมือนว่าทุกสิ่งจะพรูคพรากมาสู่โลกอย่างสำเร็จรูป"^๓ แต่ถึงกระนั้น เราอาจสรุปความคิดของ เคยอาร์คลงไปได้ว่าสัมปชัญญะนั้นถูกขังอยู่ในสสาร "เนื้อหาอันแน่นอนของสัมปชัญญะในชั้นปฐมมีคนที่ถูกขังอยู่ในสสารแห่งโลก"^๔ สัมปชัญญะนั้นมีมาแต่เดิม ถูกบรรจุไว้ในโลกเบื้องต้นมาตั้งแต่การเริ่มต้นของ เวลา^๕ แต่เคยอาร์คไม่ได้บอกว่ามีมาจากไหน เพียงแต่ยกตัวอย่างว่า

^๑ Teilhard de Chardin, The Phenomenon of Man, p. 120

^๒ Ibid., p. 121. "...we look back to find its starting point, we only find that the starting point itself is now hidden from our view, destroyed or forgotten."

^๓ Ibid., "When we look back...everything seems to have burst into the world ready made."

^๔ Ibid., p. 72. "A certain mass of elementary consciousness was originally emprisoned in the matter of earth."

^๕ Ibid., "...the 'psychic' face of that portion of the stuff of the cosmos enclosed from the beginning of time within the narrow scope of the early earth."

"เมื่อชิ้นเหล็กถูกเผาไทรอนจนถึง ๕๐๐ °C ก็สามารถที่จะเปลี่ยนรัศมีสีแดงออกมาได้ แต่การปฏิบัติเช่นนี้ไม่ใช่การพิสูจน์ว่าก่อนหน้านี้เหล็กไม่มีรัศมีสีแดง"^๑ จะเห็นได้ว่าเตยาร์คเปรียบเทียบชิ้นเหล็กกับสสาร และรัศมีสีแดงกับสัมพัทธ์อยู่ การถูกเผาไทรอนจนถึงระดับพอเหมาะก็คือความซับซ้อนของสสารที่ทวีขึ้นจนไครระดับที่จะฉายสัมพัทธ์อยู่ให้ปรากฏออกมาได้นั้นเอง ดังนั้นจากตัวอย่างนี้สอให้เห็นลักษณะที่เตยาร์คของการแสดงว่าสัมพัทธ์อยู่นั้นมีมาแต่เดิม มีมาจากไหนเห็นจะยังตอบไม่ได้

003463

ย้อนกลับไปพิจารณาสสาร เตยาร์คบอกว่า สสารนั้นเปิดเผยตัวมันให้เรารู้จักในฐานะของการเกิด (Genesis) หรือการแปรสภาพ (Becoming)^๒ เกิดเป็นอะไร แปรสภาพเป็นอะไร เห็นจะต้องตอบให้เด็ดขาดตรงกันว่า เป็นสัมพัทธ์อยู่ ขอสนับสนุนที่ทำให้ตัดสินใจเช่นนี้เพราะเตยาร์คมีความคิดที่สูงสุดแห่งวิวัฒนาการนั้นสัมพัทธ์อยู่ยอมฉายออกเต็มที่สมบูรณ์สุด แต่ไม่หมายความว่าสสารทุกสสารจะกลับเป็นสัมพัทธ์อยู่ไปจนหมดสิ้นเหมือนกับความคิดของเฮเกลที่สสารจะกลับเป็นจิตดวงเดียวอันเป็นสิ่งสมบูรณ์ สำหรับเตยาร์คนี้มนุษย์เป็นสิ่งเดียวที่จะมีโอกาสไปถึงจุดสมบูรณ์สุดนั้นได้^๓ แต่จะไปถึงอย่างไรและถึงในสภาพอะไรนั้นจะใคร่พิจารณากันต่อไปในบทที่ว่าควยเป่าหมาย

^๑ Teilhard de Chardin, *Place de la technique dans une biologie generale de l'humanite*, unpublished, quoted in Emile Ridean, Teilhard de Chardin: A Guide to His Thought, p. 90. "If a piece of iron is heated to 500°C it gives off red radiations: this does not, however, prove that before that there was no radiation in it."

^๒

Teilhard de Chardin, The Phenomenon of Man, p. 49.

^๓ จุดนี้เตยาร์คเรียกว่าจุดโอเมกา ซึ่งจะไต่กล่าวถึงในบทต่อไป

แห่งการวิวัฒน์ของมนุษยชาติ ดังนั้น จะเห็นว่าสสารของเคยาร์คมีสภาพ
ไม่ต่างอะไรกับสมรรถนภาวะบริสุทธิ์ (pure potentiality) ซึ่งจะมีกรรตุภาวะ
(actuality) เป็นสัมปชัญญะต่อไป ความเห็นดังกล่าวนี้ลงรอยกันไคคืออยู่กับ
ความรู้ปัจจุบันในวิทยาศาสตร์ ซึ่งถือว่าสสารเป็นเพียงการปรากฏของพลังงาน
ที่มีคุณสมบัติ และสามารถลดรูปลงไปเป็นพลังงานไคเสมอ "วิชาฟิสิกส์ไม่
แน่ใจต่อไปอีกแล้วว่าสิ่งที่เหลืออยู่ในมือนั้นคือพลังงานบริสุทธิ์หรือความคิดกันแน่"

จนถึงตอนนี้เรายังไม่ได้คำตอบอยู่ที่ว่าในที่สุดนั้นสสารและสัมปชัญญะ
มาจากไหน ดูเหมือนว่าคำตอบของเคยาร์คจำเป็นต้องฟังสิ่งเหนือธรรมชาติ
"๗ จุดซึ่งมีแฉกการแตกแยกอย่างที่สุดของเนื้อแท้แห่งจักรวาล (๗ ระยะอนันต์
จากโอเมกา) ย่อมไม่มีอะไรเลย" ๒ นั่นคือไม่มีทั้งสสารและสัมปชัญญะ
๗ จุดเริ่มต้น หรืออีกนัยหนึ่ง ๗ จุดอัลฟา (Alpha Point) ภาวนาศาสตร์เกี่ยว
ที่มีไคคือพระเจ้า

ผู้เขียนเองไม่สัพพอใจคำตอบนี้นัก การโยนปัญหาทั้งหมดให้แก่
พระเจ้าดูจะเป็นการวางใจเกินไป การที่พระองค์จะทรงสร้างออรูาน
อันคิมะ (Ultimate Substratum) ขึ้นแล้วปล่อยให้วิวัฒน์ต่อมาไม่ว่าจะด้วย
กฎแห่งความซับซ้อนและสัมปชัญญะของเคยาร์ค หรือกฎอื่นใดก็ตาม ดูจะเป็น

Teilhard de Chardin, The Phenomenon of Man, p. 281.

"...physics is no longer sure whether what is left in its hands is
pure energy or, on the contrary, thought."

๒ Teilhard de Chardin, Comment je crois, unpublished, quoted
in Emile Ridean, Teilhard de Chardin: A Guide to his thought, p. 76.

"Where there is complete disunion of the cosmic stuff (at an infinite
distance from Omega), there is nothing."

งานง่ายสำหรับพระองค์ แต่เป็นความยากที่จะใฝ่มนษยทุกคนยอมรับ แท้จริงแล้วเคยาร์คมีทางออกของตนเอง ก็ในเมื่อปรากฏการณ์แห่งวิวัฒนาการนั้นเป็นกระบวนการ ดังนั้นจึงไม่อาจประเมินหรืออธิบายได้อย่างพอเพียงในรูปของคนกำเนิดเพียงอย่างเดียว แต่จะตองนิยามในแง่ของทิศทาง ในแง่ของความเป็นไปได้และขอบเขตของสิ่งซึ่งอนุสัยอยู่ และที่สุดใแง่ทิศทางแห่งอนาคตที่จะเผยโฉมให้ทราบโตควยเหตุผล ดังนั้น ปัญหาของเคยาร์คจึงมิได้อยู่ที่คนกำเนิดของสสารและสัมปชัญญะ หากแต่เป็นความสัมพันธ์ของทั้งสองที่จะมุ่งกวหนาคอไป ไ مواสสารและสัมปชัญญะจะมาจากไหน มีสารัตถะแท้เป็นอย่างไร แต่ขณะนี้มีมันมีอยู่และปรากฏให้เห็นในรูปของความสัมพันธ์ตามกฎแห่งความซับซ้อนและสัมปชัญญะแล้ว เราจึงสมควรที่จะพิจารณาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมันคอไป

ข. ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างความซับซ้อนและสัมปชัญญะ

จากกฎแห่งความซับซ้อนและสัมปชัญญะชี้ให้เห็นว่าความซับซ้อนและสัมปชัญญะนั้นควบขนานกันไปในขบวนการแห่งวิวัฒนาการดังกลาวมาแล้ว ยิ่งทวีความซับซ้อนก็ยิ่งเพิ่มสัมปชัญญะ จากอนุภาคมูลฐานไปสู่อะตอม จากอะตอมไปสู่โมเลกุล เซล พืช สัตว์ จนถึงมนุษย์ แต่ถ่าพิจารณาโดยรอบคอบจะแลเห็นความไม่คอเนื่องในความคอเนื่องเหล่านี้ เราจะพบว่าในความคิดของเคยาร์ค นั้น เอกภพทั้งหมดเป็นความคอเนื่อง (Continuity) ระหว่างสสารไรชีวิต (Lifeless Matter) สสารมีชีวิต (Living Matter) และมนุษย์ แต่เป็นความคอเนื่องที่มีแนวทางสูงขึ้นเรื่อย ๆ อะไรสูงกว่าอะไรนั้น ความซับซ้อนจะเป็นสิ่งกำหนด สิ่งที่สูงกวปรากฏออกมาจากสิ่งที่ต่ำกว ตรงนี้เองที่เคยาร์คใช้คำว่าอูทัยัน (Emerge) ความหมายของคำนี้หรืออีกนัยหนึ่งการเปลี่ยนรูปสร้างสรรค์ (Creative Transformation) สำหรับ

หมายถึงการปรากฏขึ้นของสิ่งใหม่ที่ท่านายคุณสมบัติไม่ได้

เคยารุคไม่ใช้การก้าวกระโดดที่เลื่อนลอย แต่มีจุดหมายอยู่เบื้องหน้า และ
อย่างน้อยที่สุดในการก้าวกระโดดสำคัญ ๆ เช่นการรุดขึ้นของมนุษย์ผู้มีปัญญา
จะต้องมีการสร้างสรรค์จากพระผู้เป็นเจ้าเกี่ยวของอยู่ด้วยเสมอ

ไม่มีแค่ขณะเดียวเมื่อพระเจ้าทรงสร้างและขณะเดียวเมื่อ
สาเหตุรองพัฒนา แต่เรามีเพียงการสร้างสรุคในกิจกรรมเดียว
(กิจกรรมเกี่ยวกับการพิทักษ์) ซึ่งยกฐานะสิ่งสร้างไปสู่ขั้นที่
บุรีบริบูรณ์ขึ้นโดยวิถีทางของกัมมันตภาพทุติยภูมิและการโคแปรียบ
ที่มีอยู่ก่อนของมันเอง... พระเจ้าทรงเป่าลมวันคืนใหม่ ๆ มาสู่เรา
โดยไม่ขาดสาย และแม้ว่าตามทางซึ่งวันคืนก้าวหน้าขึ้น จะมี
ระดับหรือจุดเฉพาะซึ่งการกระทำสร้างสรรค์กลายเป็นลักษณะเด่น
(การปรากฏขึ้นของชีวิตและความคิด) แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพัก
ดูอย่างเคร่งครัด ในบางเนื้อหาของทุก ๆ ความเคลื่อนไหวที่ค
ยอมเป็นการสร้างสรรค์

ทุกครั้งที่มีการรุดขึ้น แสดงว่าเกิดสิ่งที่เป็นอื่น (What is Other)
ขึ้นมาด้วย เช่นสิ่งมีชีวิตรุดขึ้นจากสิ่งไร้ชีวิต แต่ก็แตกต่างไปจากสิ่งไร้ชีวิต
มนุษย์ก็รุดขึ้นมาจากสัตว์ที่เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ แต่ก็มีอะไร ๆ มากไปยัง-

Teilhard de Chardin, Christianity and Evolution, trans.
Rene Hague (London: Collins, 1971), p. 23. "There is not one
moment when God creates, and one moment when the secondary causes
develop. There is always only one creative action (identical with
conservation) which continually raises creatures towards fuller-being,
by means of their secondary activity and their earlier advances.
— God is continually breathing new being into us. All along the
curve followed by being in its augmentations there are, of course,
levels, particular points, at which creative action becomes
dominant (the appearance of life and of thought). Strictly
speaking, however, every good movement is, in some of its content,
creative."

กว่าสัตว์ ลักษณะเช่นนี้นับเป็นความไม่ต่อเนื่องในความต่อเนื่อง
(Discontinuity in the Continuity) เพราะดูเหมือนว่าสิ่งใหม่ ๆ นั้น
จะก้าวกระโดดออกมาจากสิ่งที่มาก่อนตนเองโดยฉับพลัน ความคิดเช่นนี้
อาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะปฏิพัฒนา (Dialectic) ในวิวัฒนาการของ
เตยาร์ค เตยาร์คจะอธิบายปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร ดูเหมือนว่าผล
(Effect) จะมากกว่าสาเหตุ (Cause) เสียแล้วกระมัง ?

ก่อนอื่นเรามาคุยกันว่าความซับซ้อนกับสัมพัทธ์กันนั้นมีความสัมพันธ์กัน
ในรูปใด จะพบว่าความสัมพันธ์ปรากฏเป็นรูปของความคู่ขนาน เมื่อเป็นเช่นนั้น
คงไม่มีใครบอกว่าสิ่งซึ่งคู่ขนานกันไปในนั้นเป็นสาเหตุและผลแก่กันและกัน
ปัญหาที่ว่าผลจะมากกว่าสาเหตุจึงเป็นอันพ้นข้ออภิปรายไป แต่อย่างไรก็ตาม
น่าจะมีคำอธิบายที่ชอบด้วยเหตุผล สำหรับสิ่งที่ ' สูงกว่า ' หรือ ' มากกว่า '
ซึ่งอุทัยมาจากสิ่งที่ ' ต่ำกว่า ' หรือ ' น้อยกว่า ' เช่นนี้

โมเลกุลของน้ำเป็นตัวอย่างแพร่หลายที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์
ดังกล่าว การรวมตัวของออกซิเจน ๑ อะตอมกับไฮโดรเจน ๒ อะตอม
ได้ทำให้เกิดสิ่งใหม่ คือ ' น้ำ ' ซึ่งแตกต่างไปจากออกซิเจนและไฮโดรเจน
อันเป็นสิ่งที่มาก่อนตัวมันเอง ลักษณะเช่นนี้ทำให้ตอ้งนึกถึงคำพูดของ
เตยาร์คที่ว่า "ที่นี่เช่นเดียวกับที่อื่น ๆ ในเอกภพ สิ่งทั้งหมดแสดงตนเองว่า
มากและยิ่งใหญ่กว่าผลรวมง่าย ๆ ของสมาชิกซึ่งทำให้มันเป็นรูปร่างขึ้นมา"^๑
นั่นคือส่วนรวมย่อมมากกว่าผลบวกของส่วนย่อย ทำไมจึง ' มากกว่า ' จุดวิกฤต

^๑ Teilhard de Chardin, The Phenomenon of Man, p. 178.

"Here as elsewhere in the Universe, the whole shows itself to be greater than the simple sum of the elements of which it is formed."

ในกระบวนการของวิวัฒนาการเห็นจะมีอยู่ ๒ จุด คือสิ่งมีชีวิต 'มากกว่า' สิ่งไร้ชีวิต และมนุษย์ 'มากกว่า' สัตว์

เราจะคงไม่ลืมว่าตลอดแนวทางที่สูงขึ้นของกระบวนการวิวัฒนาการนั้น สิ่งหนึ่ง 'มากกว่า' อีกสิ่งหนึ่งย่อมหมายถึงปรากฏการณ์สำคัญคือการฉายออกซึ่งสัมปชัญญะ สิ่งมีชีวิต 'มากกว่า' สิ่งไร้ชีวิตก็เพราะมีสัมปชัญญะ มนุษย์มากกว่าสัตว์ก็เพราะมีสัมปชัญญะที่ใครครวญได้ ถ้าคิดอย่างสามัญอาจจะมองไม่เห็นว่สัมปชัญญะสามารถอุทัยจากสสารไร้ชีวิตได้อย่างไร แต่ในความคิดของเตยาร์คไม่เป็นเรื่องแปลก เพราะสสารไร้ชีวิตโดยแท้จริงนั้นมีสัมปชัญญะซ่อนอยู่ใน รอแต่ให้ความซับซ้อนถึงขนาดก็จะสามารถปรากฏออกมาได้ ทั้งกล่าวมาแล้วในเรื่องสสารและจิต ดังนั้น สำหรับเตยาร์คจึงไม่ใช่สัมปชัญญะอุทัยจากสิ่งไร้สัมปชัญญะ หากแต่เป็นสัมปชัญญะอุทัยจากสิ่งประจักษ์ไร้สัมปชัญญะ ขอให้เราจินตนาการถึงรูปต่อซึ่งประกอบไปด้วยชิ้นส่วนนับจำนวนพัน ในส่วนเล็ก ๆ แต่ละส่วนนั้น ความเป็นภาพคู่ประจักษ์ว่าไม่มี แต่เมื่อความซับซ้อนของรูปต่อทวีขึ้น นั่นคือควยการรวมตัวของชิ้นส่วนต่าง ๆ อย่างถูกระเบียบแบบแผนและเป็นสัดส่วนพอเหมาะ ภาพก็ค่อย ๆ ปรากฏขึ้น เราจึงไม่ไ้เริ่มต้นจากการไร้ภาพโดยแท้ หากแต่จากการประจักษ์ไร้ภาพ ในวิวัฒนาการก็เช่นกัน พืชและสัตว์เปรียบเสมือนรูปต่อครึ่ง ๆ กลาง ๆ และไม่อาจต่อเพิ่มเติมไปได้อีกแล้ว "ระดับจิตที่สูงขึ้น ต้องการสภาพกายภาพของสมองที่ใหญ่"^๒ มนุษย์เท่านั้นที่มีโอกาสนี้ แม้ว่าในปัจจุบันรูปต่อ ของมนุษย์จะชัดเจนและปรากฏออกมามากที่สุด แต่การต่อยังไม่เสร็จ ความซับซ้อนจะยังคงก้าวหน้าต่อไป สัมปชัญญะจะทวีองศาแห่งความเข้มข้นมากขึ้นทุกที

^๑ Ibid., p. 153, "Life is the rise of conscicuousness."

^๒ Ibid., p. 154. "The superior psychic levels demand physically big brains."

ค. ทิศทางของความก้าวหน้า

เมื่อพิจารณาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของวิวัฒนาการ เรา
จะแลเห็นว่าขบวนการแห่งการเพิ่มความซับซ้อนและทวีสัมปชัญญะก้าวหน้าขึ้น
เรื่อย ๆ ในทิศทางที่สูงขึ้น "เนื้อแท้ของเอกภพดำเนินการแปรสภาพเข้มข้น
เข้าเพื่อบรรจรูปร่างแบบแห่งการรวมกลุ่มที่มากขึ้นของสสาร" เราอาจ
เรียกขบวนการนี้ไควว่าเป็นขบวนการเสริมสร้างตัว (Process of
Involution) และขบวนการเสริมสร้างภายใน (Interiorization)
ขบวนการเสริมสร้างตัวแสดงถึงการรวมกลุ่มกันของสสารยังผลให้ทวีความ
ซับซ้อนขึ้น ขบวนการเสริมสร้างภายในซึ่งถึงการฉายออกซึ่งสัมปชัญญะ
อันตอบสนอง (Correspond) กับระดับแห่งความซับซ้อนนั้น ๆ นั่นคือเนื้อแท้
ของเอกภพอยู่ภายใต้กฎแห่งความซับซ้อนและสัมปชัญญะ "เนื้อแท้ของเอกภพ
ประสานกันภายในก่อนเดียว ตามระบบเดียวและอย่างเดียวกัน [กฎแห่ง
ความซับซ้อนและสัมปชัญญะ] ... แสดงให้เห็นเป็นรูปเดียว" ๒ ปัญหา
ก็คือทำไมต้องเป็นเช่นนั้น ทำไมจึงต้องเพิ่มความซับซ้อนและทวีสัมปชัญญะ

เตยารค์แสดงทรรศนะไว้ดังนี้

กล่าวได้ว่า

- ก. มีอยู่เป็นอยู่มากกว่า, ไม่มีอยู่, ไม่เป็นอยู่ . . .
ข. มีอยู่เป็นอยู่มากกว่า, ย่อมดีกว่า, มีอยู่เป็นอยู่น้อยกว่า

Ibid., p. 49. "The stuff of the universe goes on becoming concentrated into ever more organised forms of matter."

Ibid., p. 45. "The stuff of the universe, woven in a single piece according to one and the same system, ..., represent a single figure."

และถ้าเรายอมรับว่าวันที่สี่มกราคมเป็นวันที่มีสัมปชัญญะ
เราอาจเขียนขอโตแยงข้างบนโคใหม่เป็น ก. มีสัมปชัญญะ ยอมคึก
กว่า ไม่มีสัมปชัญญะ ข. มีสัมปชัญญะมากกว่า ยอมคึกกว่า มี
สัมปชัญญะน้อยกว่า

จะเห็นได้ว่าเตยาร์คต้องการกล่าวว่าเป็นการดีที่จะมีสัมปชัญญะ
มากขึ้นและมากขึ้น แต่ 'เป็นการดี' นั้นมีไต่หมายความว่าจะต้อง
เป็นอย่างนั้นไปควย จึงน่าจะมีตัวการอะไรสักอย่างที่เป็นเหตุทำให้ความ
ซับซ้อนทวีขึ้นเรื่อย ๆ (นั่นคือสัมปชัญญะก็ปรากฏมากขึ้นเช่นกัน) เตยาร์ค
เสนอความคิดเกี่ยวกับพลังงานสองชนิดในเอกภพ คือพลังงานแทนเงินเฉียง
(Tangential Energy) กับพลังงานเรเดียล (Radial Energy)

พลังงานแทนเงินเฉียงนั้นทำหน้าที่เชื่อมต่อนุภาคหนึ่งเข้ากับ
อนุภาคอื่น ๆ ซึ่งมีองศาแห่งความซับซ้อนอยู่ในระดับเดียวกับมัน ส่วน
พลังงานเรเดียลนั้นทำหน้าที่ชักนำให้อนุภาคนั้น ๆ ก้าวหน้าไปสู่ความซับซ้อน

Teilhard de Chardin, Science and Christ, p. 40.

"a. that it is better to be than not to be

b. that it is better to be more than to be less.

If we accept as an auxiliary principle that 'complete'
being is conscious being, then we may express this principle in a
clearer and more practical form, as follows:

a. That it is better to be conscious than not to be
conscious.

b. That it is better to be more conscious than less
conscious."

และการมีศูนย์กลาง (Centricity) ที่ยิ่งใหญ่มากกว่าเดิม นั่นคือสัมพัทธ์ต่อกันที่ทวีมากขึ้นด้วย เราจะอธิบายการทำงานของพลังงานทั้งสองได้จากตัวอย่างนี้ โดยพลังงานแทนเงินเขี่ยลอนภาค A ก็จะเข้าร่วมกลุ่มกับอนุภาค B, C และอื่น ๆ ซึ่งล้วนมีองค์ความซับซ้อนเท่ากัน ในทันทีที่เหตุการณ์นี้เกิดขึ้น พลังงานเรเดียลก็จะทำหน้าที่ชักนำให้ทั้งหมดนั้นมีเอกภาพรวมกัน ความซับซ้อนจึงเพิ่มขึ้นจากเดิมกว่าเดิมแม้ยังเป็นแต่ละอนุภาคโดด ๆ สัมพัทธ์ต่อกันก็ฉายออกไคมากกว่าเดิม และหมุนวนเช่นนี้เรื่อยไปในทิศทางที่ก้าวหน้าสูงขึ้นเรื่อย ๆ แท้จริงแล้ว พลังงานแทนเงินเขี่ยลันก็คือพลังงานที่รู้จักและเข้าใจกันอยู่โดยทั่วไปในวิทยาศาสตร์นั่นเอง ^๒ ส่วนพลังงานเรเดียลก็คือพลังงานจิต (Psychic Energy) ถ้าจะถามว่าพลังงานทั้งสองนี้มาจากไหน ก็จะมีคำตอบเท่ากับถามว่าจิตมาจากไหนอันเป็นปัญหาที่อภิปรายไปแล้ว ^๓ เพราะ "กล่าวโดยสรุปคือ พลังงานทั้งปวงนั้นโดยธรรมชาติก็คือจิต" ^๔ หากแต่ในสิ่งเฉพาะแต่ละสิ่งนั้น พลังงานแห่งจิตนี้ไคถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนประกอบคือ

Teilhard de Chardin, The Phenomenon of Man, pp. 64 - 65.

"a tangential energy which links the element with all others of the same order (that is to say, of the same complexity and the same centricity) as itself in the universe; and a radial energy which draws it towards ever greater complexity and centricity."

^๒ Ibid., p. 65. "tangential energy represents 'energy' as such, as generally understood by science."

^๓ คูหนา ๑๕ - ๑๗

^๔ Ibid., p. 64. "essentially, all energy is psychic in nature."

พลังงานเรเคียดและพลังงานแทนเงินเขียด ถ้าสิ่งใดมีพลังงานแทนเงินเขียด
เข้มแข็งก็จะมีพลังงานเรเคียดอ่อนแอ และสิ่งที่เราสามารถทำนายได้ก็คือ
สิ่งนั้นย่อมมีความซับซ้อนน้อย มีสัมปชัญญะน้อยหรือประจวบไรสัมปชัญญะ ตรงกัน
ข้ามสิ่งเฉพาะที่มีความซับซ้อนมาก มีสัมปชัญญะปรากฏมาก เช่นมนุษย์ก็จะมี
พลังงานเรเคียดสูง ส่วนพลังงานแทนเงินเขียดก็คู่ประจวบว่าจะหายไป จึง
ไม่แปลกอะไรที่ในขั้นสุดท้ายพลังงานเรเคียดโดยตัวมันเองให้ปรากฏเป็น
ความรัก (Love) "ความรักคือความผูกพันของภวันต์กับภวันต์"^๑ คำว่า
ความผูกพันของเตอาร์คในที่นี้ เราสามารถตีความไปได้ไกลตั้งแต่ความ
สัมพรรค (แรงยึดเหนี่ยวทางเคมี) ระหว่างธาตุกับธาตุ มาจนถึงความผูกพัน
ของมนุษย์

การใช้ความรักอธิบายการรวมตัวกันของสิ่งต่าง ๆ นั้น เคยปรากฏ
มาแล้วในความคิดของกรีก เอ็มเปโดคลีส (Empedocles) เสนอให้ใช้
ความรักอธิบายการรวมตัวกันของธาตุสี่ และความเกลียดสำหรับการแยกตัว
แต่สำหรับเตอาร์คไม่มีความเกลียดและไม่มีการแยกตัว เนื้อแท้ของเอกภพ
มีแต่จะรวมตัวกันซับซ้อนเขาทุกที เอกภพโดยทั้งหมดนั้น "ยอมไม่อาจนำตัว
ของมันเองไปสู่การหยุดหรือการย้อนกลับในความเคลื่อนไหว ซึ่งนำมันไปสู่
การปลดปล่อยและสัมปชัญญะที่เต็มที่ยิ่งกว่า"^๒ ขบวนการเสริมสร้างตัว^๓
กำหนดออกไปโดยไม่หยุดยั้งจนกว่าจะถึงจุดโอเมก้าอันเป็นจุดสิ้นสุดแห่งวิวัฒนาการ

^๑ Ibid., p. 264. "...love..., the affinity of being with being."

^๒ Teilhard de Chardin, Vision of the past. (n.p., n.d.), p. 150, quoted in Emile Rideau, Teilhard de Chardin: A Guide to his thought, p. 80. "(The cosmos) can never bring itself to a halt, or turn back in the movement that draws it towards fuller liberty and consciousness."